

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, м. Харків

© М. Г. Шленьова, 2014

Розглядаючи розміри небесних світил, в поезії В. Голобородька зустрічаємо антонімічну пару епітетів «велика зоря – мала зоря», зокрема ступінь порівняння уточнюється епітетом *більша*, що вказує не тільки на ознаку розміру, але й на вікову перевагу. Вживаючи порівняння зірок з *сестричкою* і *братиком* та використовуючи дієслова *втікає*, *тримає*, *женеться*, *плаче*, які притаманні живій істоті, автор отожднює небесні тіла з людиною. «...*стежкою темряви / велика зоря втікає, / а за нею мала зоря / женеться і плаче. / Більша зоря тримає / меншу за гостру долоньку, / ніби втікають сестричка і братик...*» [2, с. 246].

Номінатив слова *зірка* супроводжується епітетом *перша*, що дає підставу розуміти означене словосполучення як найяскравіше світило північної півкулі – полярну зірку, що першою сходить щодня на небосхилі. «...*ходять дівчата, співаючи, тільки навколо тебе, / начеб гра на тобі увірвалася, / хоч і продовжується аж до першої зірки...*» [2, с. 839].

Характеристика відстані від землі до зірок відображається автором завдяки епікету *найдальша*, що ілюструє недосяжність та містичність небесного світила. «...*бо не знайду належної фарби / намалювати квітку з-під снігу, / освітлювану найдальшою зорею*» [2, с. 457].

Чуттєве пізнання навколишньої дійсності крізь слово *зорі* В. Голобородько зображує завдяки епікету *пахучі*, на репрезентацію аромату, та прикметниковому епікету *чисті* – на позначення світлих почуттів кохання. «...*або ж під небом із пахучими зорями / ще гуляють тобою закохані...*» [2, с. 29]; «*При чистих зорях дівчина / показує соловейкові / свої груди ...*» [2, с. 745].

З давніх давен люди використовували зірки для визначення свого місцезнаходження. Розташування сузір'їв на нічному обрії відносно статичне, тому вони дуже зручні для орієнтування. Цей процес автор описує завдяки дієслівним словосполученням *орієнтувалися по зорях* та *світилися зорі*, які вказують на латентне порівняння зірки з дорожовказною ниткою. «...*Коли ще не знали ліхтарів, / коли темряву не розрізали фари вантажівок, / тоді світилися місяць, зорі і хата. / І коли не було місяця – / орієнтувалися по зорях, / коли місяць світив – по місяцю, / а коли не було ні місяця, ні зірок – / ішли на біле світло хати...*» [2, с. 83].

Зірки завжди були джерелом легенд та містифікацій, за їх розташуванням на небі пророкували певні події, визначали погоду та ворожили на майбутнє. Схильний до використання фольклорно-містичних мотивів, В. Голобородько вживає індивідуально-авторські порівняння зірок з *іскрами повір'їв*, *вогнями великих передбачень* та *віщунками*, які, в поєднанні з епікетом *падучі*, репрезентують надію на справдження заповітних бажань. «*Іскри повір'їв / вогні великих передбачень / заходять за високі... / пагорби небесного піску...*» [2, с. 669]; «*Полетіли сніпки золоті із стріхи – додолу... / як зорі падучі, віщунки – додолу...*» [2, с. 83].

Специфічною ознакою авторського етнокультурного сприйняття небесних природних об'єктів є використання гіпероніму *сузір'я*. Сузір'я – це сукупність зірок, на які розподілена небесна сфера для зручності орієнтування на зоряному небі. Митець описує їх дієсловом *збираються* у поєднанні з прислівником *ляжливо*, що обумовлює причину їх скупчення. «*Збираються ляжливо зорі у сузір'я, / вершини гір втопають в глибині...*» [2, с. 427].

В давні часи сузір'ями називалися характерні фігури, що утворюються яскравими зірками, а найголовніші з них були названі іменами, запозиченими з міфології або побуту. Назви на кшталт Велика Ведмедиця та Молочний Шлях є перекладами грецьких та латинських назв. У віршах В. Голобородька зустрічаються їх українські еквіваленти-космоніми *Випряжений Віз* та *Чумацький Шлях*. За легендами, чумаки перевозили сіль, це повір'я автор використовує у своїх поезіях, порівнюючи зірки з *кристаликами солі* та акцентуючи, за допомогою епікету *солоні*, специфічний присмак *солі*, яким він наділяє зірки. «*Випряжений Віз / голоблею указує / за межі Галактики...*» [2, с. 684]; «...*там неоновий напис холодним світлом / видніється... вночі – кристаликами солі з Чумацького Шляху...*» [2, с. 762]; «...*так творюся я якому хочеться довго / дивитись на тебе / це дерево ця ніч / і ці зорі солоні як сіль*» [2, с. 499].

Релевантною ознакою небесного простору в творчості В. Голобородька виступає слово *Місяць* – єдиний та незмінний природний супутник Землі, другий за яскравістю об'єкт на небосхилі після Сонця, що привертав увагу людей ще з доісторичних часів. Саме тому він є одним з домінантних одиниць поезії. Місяць, за 28-денний цикл, проходить чотири фази: Місяць, що прибуває, повний Місяць, спадний Місяць і новий або темний Місяць [5]; деякі з них достатньої виразно зображені у поетичному доробку В. Голобородька. Наприклад, *повня* – протилежна точка орбіти Місяця, коли його освітлену Сонцем півкулю можна спостерігати повністю. Це явище відбувається щомісяця і з ним пов'язано багато вірувань та легенд; це час, коли відбуваються різноманітні магічні події. У своїй ліриці митець ілюструє явища *повні* та *підповні*, пов'язуючи їх, здебільшого, з романтичними побаченнями закоханих. Слово *Місяць* у цих фазах репрезентується дієсловами *сяє* (ілюмінативний стан) та *сходить* (циклічність руху). Складний прикметниковий епітет *круглий-прекруглий* на позначення форми дає чітке уявлення про традиційне зображення Місяця. «...*Сяє місяць уповні – / вже наші птахи у золотій клітці...*» [2, с. 827]; «...*Сходив над нами місяць підповні – / птах чекав нас на місці наших побачень...*» [2, с. 827]; «*Будемо йти вечірнім селом... / буде місяць круглий-прекруглий, / я тобі скажу: збирають до війська...*» [2, с. 103].

Проміжні фази – це положення між Місяцем, що прибуває та спадаючим Місяцем і повнею, коли неозброєним оком можна побачити більшу або меншу частину освітленої півкулі. Автор використовує індивідуальні порівняння для цих явищ: йменувє означений небесний образ *черевичком*, *різком*, *краваткою-метеликом* та складним епікетом з *діркою посередині*, що обумовлено філігранним сприйняттям цього небесного тіла. За допомогою дієслів *плавати*, *обнікати*, *застрягати*, *світитися*, на позначення дій та станів, письменник характеризує Місяць на небосхилі. «...*Із штолень, із старих копалень / руки велетенські п'ялися угору ногами, / застували зорі і черевичок місяця, / бо то були шахтарські руки...*» [2, с. 450]; «*Він нахилився над криницею, / а в ній плавав різок місяця... / і він рішуче нахилився над водою – / різок місяця обнік губи, язик / і застряг*

у горлі / Він відійшов від криниці, а в горлі, / **наче краватка-метелик** на сорочці, / **світився місяць**... [2, с. 155]»; «...— це ніби **місяць уповні** / тільки з **діркою посередині**... [2, с. 462]».

Автору притаманно зображувати образ Місяця завдяки дієсловам *світити, сяяти, ховатися, зійти, сковувати*, які вказують на дії, стан та властивості людини. «...коли **темряву** не розрізали **фари вантажівок**, / тоді **світилися місяць, зорі і хата**. / І коли не було місяця — / орієнтувалися по зорях, / коли **місяць світив** — по місяцю... [2, с. 83]»; «...і чути, як соловейки співають, / і видно, як **місяць і зорі сяють**... [2, с. 845]»; «...Ти тільки дивися і дивися / як **місяць ховається** за хмару... [2, с. 253]»; «...**місяць** їмлу **сковує** в єдиний день / наших прощальних посівів... [2, с. 639]»; «...**зійде місяць і сонце** разом на небо, / засміється дівчинка з вишнеvim горлом, / і людина умре... [2, с. 76]».

Персоніфікація образу Місяця належить до міфологічних універсалій, що зберігаються в архетипах національної пам'яті. Автор ототожнює слово *Місяць* з *пастухом* та *старим чабаном*, що пасе вівці-зорі. Репрезентація лунарного елементу характеризується дієсловами *перепливати, підійти, пасти, ставати, підставляти, позіхати, стогнати, відвертатися, поглядати, гнати*, які вербально підкреслюють оживлення означеного мовного образу. «**Місяць переплив... річку, / підійшов до дівчини, що чекала на березі, / пастухом рогатим, що пасе зорі**... [2, с. 450]»; «**Старий чабан під голову підставляє третю ногу герлиги, / позіхає... стогне, наче по ньому возом їхано. / А коли відвернеться, підпасичі... / грають у м'яча сонцем... / Як погляне тоді старий чабан на небо, / а сонце чабанці забили на саму середину неба**... [2, с. 500]»; «**Рогатий пастух гонить вівці / повз білу яму, викопану / у блакитному піску**... [2, с. 587]».

Таким чином, доходимо висновку, що в художньому просторі В. Голобородька небесні світила традиційно репрезентуються завдяки словам *Місяць, зорі, зірки та сузір'я*. Індивідуально-авторські порівняння та метафори віддзеркалюють розуміння письменником навколишньої дійсності, що обумовлюється вживанням символічних номінацій та пошуками експресивно-емоційних еквівалентів для вираження власного ставлення до означених об'єктів.

Література:

1. Виноградов Н. Народные узоры и значение их названий / Н. Виноградов // Об фольклоре и литературе: сб. ст. — Ижевск, 1973. — Вып. 1. — С. 26-40.
2. Голобородько В.І. Ми йдемо. Вибрані вірші / В. І. Голобородько. Вступна ст. М. М. Сулими. — К., Рівне: Планета-друк, 2005. — 1056 с.
3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник / В. В. Жайворонок. — К. : Довіра, 2006. — С. 82].
4. Лисиченко Л. А. Структура мовної картини світу / Л.А. Лисиченко// Мовознавство. — 2004. — № 5-6. — С. 36-41.
5. О'Коннелл М., Эйри Р. Знаки и символы. Иллюстрированная энциклопедия / Марк О'Коннелл, Раджи Эйри: [пер. И. Крупичевой]. — М. : Эксмо, 2009. — 256 с.
6. Сто найвідоміших образів української міфології / В. Завадська, Я. Музиченко, О. Таланчук, О. Шалак. — К. : Орфей, 2002.
7. Тлумачний словник сучасної української мови / уклад. Л. П. Коврига, Т. В. Ковальова, В. Д. Пономаренко; за ред. проф. В.С. Калашника. — Харків : Белкар-книга, 2005.
8. Шевченко М. В. Семантичний та текстотворчий потенціал лінгвокультури в українському поетичному мовленні : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / М. В. Шевченко. — Київ, 2002. — 193 с.
9. Шленьова М. Г. Мовний образ міста у поезії Василя Голобородька // IV Международная научно-практическая конференция «Фундаментальные и прикладные исследования: проблемы и результаты», 8 мая, 2013. — Новосибирск, ООО «Агентство спринт», 2013. — С. 243-246.